

VUKOVOJ KAO SVETI PROSTOR

Marijana BELAJ – Marija MIRKOVIĆ, Zagreb

Najnovija proučavanja pokazala su da je vrh s crkvicom sv. Vuka/Wolfganga bio jedna od ključnih točaka starohrvatskoga, još poganskoga prostora oko Ivanca. Crkvice, izgrađena na tome mjestu, postala je u srednjem vijeku mjestom hodočašćenja. Zaključuje se da je godine 1672. Marija Magdalena grofica Drašković (†1719.) dala postaviti niz pilova od dvorca Klenovnik do crkvice sv. Vuka kao 175 postaja puta svete krunice, vjerojatno po uzoru na Mariazell. Učinila je to godinu dana nakon što je njezin otac grof Franjo Nádasdy smaknut kao sudionik urote zrinsko-frankopanske, pa se taj niz može smatrati prvim javnim, ali zakodiranim spomenikom žrtvama urote. Hodočasnički put svete krunice stradao je u jozefinsko doba, a potkraj 20. st. oživljava kao korizmeni križni put.

KLJUČNE RIJEČI: *Vukovoj, Klenovnik, sveta krunica, hodošašće, križni put*

1. Uvod

Prvo nam valja napomenuti da je ovaj tekst nastao na temelju sažeta usmenog izlaganja što smo ga održale u okviru simpozija *Skulptura na otvorenom* (21.–23. svibnja 2003.) u Klanjcu. Radovi s toga skupa nisu, nažalost, objavljeni. Za ovu smo ga prigodu neznatno dopunili novim, a bitnim podacima.

U sjevernome dijelu Hrvatskoga zagorja svoje su posjede imali baruni, kasnije grofovi Draškovići. Njihov barokni dvorac Klenovnik povezan je sa starijom kapelom sv. Vuka (Wolfganga), vjerojatno znatno starijom od godine 1508., koja se može iščitati s desne konzole u njezinoj unutarnjosti. Od dvorca, koji leži na nadmorskoj visini od 232 m, vodi do kapelice (475 m) seoski put, odnosno nešto šira staza, duga oko 4 km, uz koju su nanizani stupovi – postolja za reljefe i kipove sakralnoga sadržaja. Oni su, dosad, u stručnoj literaturi spominjani uglavnom usput, lapidarno i površno, primjerice: *Na putu k crkvi* [sv. Vuka] *niz ranobaroknih pilova*¹. Podrobnije se tim pilovima pozabavila u još

¹ Andela HORVAT, »Klenovnik«, natuknica u: *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, 3, 190/191., Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 1964., 191.

Četvrto otajstvo (postaja) radosne krunice »Koga si Djevice u Hramu prikazala«, smješteno danas ispod sela Divjaki

loškom raščlambom koja ne polazi od njihova nastanka, već ide retrogradno, od predodžaba koje su danas žive u puku. Te predodžbe dio su folklorne predaje, usko naslonjene na pučku pobožnost. Stoga valja poći od pretpostavke da imamo pred sobom krhotine nekoć uređena svetoga prostora kojega sada valja, koliko se to još može, rekonstruirati. Zato nam je prvi cilj provjeriti tu pretpostavku.

Prvo otajstvo žalosne krunice »Koji se za nas krvlju znojio« (pučki: »Barbara prvopričesnica«), na izvornome mjestu

neobjavljeni radu Doris Baričević, koja ih na temelju stilskih svojstava smješta u drugu polovinu 17. stoljeća.

Aspektnost tih kiparskih ostvarenja veoma je kompleksna. Ovisno o pitanju što si ga proučavač postavlja, mogu se tražiti što egzaktniji odgovori o njihovom stilu, starini, autoru, sadržaju, ali i o tumačenjima njihova podrijetla, značenja i svrhovitosti, koja su pak podložna stalnim promjenama. Svi ti aspekti zajedno omogućuju njihovo cjelovito vrednovanje, pa i vrednovanje kontinuiteta svetosti toga prostora, i to ne samo kršćanskoga.

2. Pučka predaja

Budući da dio kipova nije više sačuvan a njihova zapuštenost i zanemarenost pružaju dojam da im je izvorna svrha pala u zaborav, započet ćemo s etnološkom raščlambom koja ne polazi od njihova nastanka, već ide retrogradno, od predodžaba koje su danas žive u puku. Te predodžbe dio su folklorne predaje, usko naslonjene na pučku pobožnost. Stoga valja poći od pretpostavke da imamo pred sobom krhotine nekoć uređena svetoga prostora kojega sada valja, koliko se to još može, rekonstruirati. Zato nam je prvi cilj provjeriti tu pretpostavku.

Čovjek od pamtivyjeka unosi u prostor svoje predodžbe o tome kako bi on trebao biti uređen. Ili, točnije: kako ga je Stvoritelj na početku stvorio, uređio i to objavio ljudima, a oni to sveto znanje dalje prenose, predaju, tradiraju idućim pokoljenjima. Stoga čovjek unosi u prostor predodžbe o nadnaravnome, a tim predodžbama opremljeni prostor smatra SVETIME; unešene predodžbe materijaliziraju se u predmetima, događajima, objektima ili jednostavno u mjestima. Tako određeni sveti prostor odražava zamišljeni (ili, točnije, objavljeni) RED. Kada se bolje promotri položaj crkvice sv. Vuka i niza kamenih stupova s kiparskim uresom uz put što od klenovničkoga dvorca vodi do nje, stječe se čvrsti dojam uređenoga svetoga prostora. Problem je samo u tome što je prvotni red ovdje zaboravljen.

Patron kapele, sveti Vuk Regensburški (Wolfgang, pučki *Bolfenk*, *Bolfink*), bio je jedan od najomiljenijih svetaca u Njemačkoj. Car Oton II. ga je pod dojmom izlječenja nekoga epileptičara imenovao

biskupom u Regensburgu. Umro je 31. listopada 994. u Puppingu u Gornjoj Austriji, koji je potom postao hodočasničkim mjestom. No Wolfgangovo se čašćenje prije svega širilo iz St. Wolfganga na Aberseeu, jezeru kasnije preimenovanu u Wolfgangsee, gdje je, prema predaji, Vuk neko vrijeme živio kao pustinjač. Danas se na njemačkome govornom području mnoga naselja nazivaju prema njemu posvećenim crkvama i kapelama *Sankt Wolfgang*.² Tijekom vremena kult mu se širio po Češkoj i Mađarskoj, u kojima je djelovao kao misionar, te dalje na jug po Sloveniji, odakle je prešao i u sjevernu Hrvatsku.³

Kapela sv. Vuka nad Vukovojem danas je, koliko nam je poznato, jedina u Hrvatskoj posvećena ovom svecu, no nekoć ih je bilo više, primjerice, jedna kraj Ludbrega u današnjem Bolfanu (koji je očuvao ime⁴), druga u Pregradi.⁵

Sveti Vuk je sam, a pokatkad i u svetačkoj skupini 14 svetih zagovornika, štovan kao zaštitnik od mnogih bolesti, posebice pak protiv neplodnosti, krvarenja, rođenja nakaznih, a utječu mu se i drugi bolesnici i nedužno osuđeni. Zanimljivo je da ga zazivaju u pomoć i kod požara i nevremena. Na temelju njegova životopisa prikazuje se kao biskup s biskupskim insignijama i knjigom ili modelom crkve na dlanu te sa sjekirom, kamenom, vragom ili vukom uz noge.

Kameni stupovi, postavljeni uz put, u kajkavskom *pilovi*⁶, najzastupljeniji su u sjeverozapadnoj kajkavskoj Hrvatskoj. Ima ih i u Istri, gdje ih nazivaju *pij*, *pjić*. Svojim oblikom, temama i stilom čine cjelinu sa srodnim stupovima u Sloveniji, Mađarskoj i Austriji. Uopće, takvi su pilovi prošireni po svim europskim katoličkim zemljama do istočnih granica Poljske, pa u Grčkoj.⁷ Različite su pobude i povodi bili kroz stoljeća razlogom za njihov nastanak, no najčešće je u njima sadržana sasvim određena temeljna poruka – uspomena na kakav važan događaj, dobar ili loš.

Pilovi o kakvima je ovdje riječ nastali su kao odraz čovjekova odnosa spram svijeta, odnosno kao vidljivi izraz njegove nade i molbe da se nešto, uz Božju pomoć, osigura od zla i preokrene na bolje. Javljaju se i počinju razvijati krajem srednjega vijeka, a uoči 17. stoljeća takvi se spomenstupovi podižu sve učestalije. Tako su, primjerice, da bi se zaštitili od kuge, postavljali na ulasku u naselje stup sa sv. Rokom, a onaj sa sv. Florijanom usred naselja da štiti od požara. Protiv poplava podizao se na mostu ili kraj njega kip sv. Ivana Nepomuka, poput onoga u Klenovniku (podignut 1766.) na mostu nedaleko od župne crkve. Pojedini stupovi čuvaju uspomenu na neki nemili događaj kao što su epidemije ili rat, a oni koji ne stoje uz prometnice mogli su označavati granice posjeda, za što se ponegdje nađu i arhivske potvrde. Stupovi su podizani i u znak zahvale za uslišanu molbu.

² Vera SCHAUER i Michael SCHINDLER, *Svetniki in godovni zavetniki*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1995., 559–560.

³ Emilijan CEVC, »Wolfgang«, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva* (ur. Anđelko Badurina), Liber i Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979., 586.

⁴ Marija TUSUN, »Bolfan. Povijesni podaci (katalog naselja)«, u: *Ludbreg. Ludbreška podravina. Umjetnička topografija Hrvatske 3*, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 1997., 251.

⁵ Diana VUKIČEVIĆ-SAMARŽIJA, »Kapela sv. Wolfganga nad Klenovnikom«, u: *Klenovnik. 750 godina. 1244.–1994.*, 1995., 76.

⁶ Naziv *pil*, raširen u zapadnim krajevima Hrvatske i po Sloveniji, romanskoga je podrijetla i njegovo se rasprostranjenje nadovezuje prema zapadu (tal. *pilone*, franc. *pile*, *pilier*). Vidi: Marijan ZADNIKAR, *Slovenska znamenja*, Družina, Ljubljana, 1991., 9.

⁷ Marijan ZADNIKAR, *Slovenska znamenja*, str. 55–56.

Posebice su u ovome kontekstu zanimljivi stupovi koji su se postavljali uz putove kojima su se kretale procesije ili su pak prolazili hodočasnici. Oni imaju i ulogu putokaza, jer pokazuju smjer i put do hodočasničkoga cilja. No osnovna im je uloga bila označiti mjesto na kojem se vjernici trebaju zaustaviti i, obavljajući određene oblike pobožnosti (molitve, razmatranja, pjevanje pjesama), odmoriti. To je jasno vidljivo kod stupova od Klenovnika do Vukovoja.

Predaja o povodu nastanka klenovničkih pilova i danas je vrlo živa među mještanima, ali kao nešto s čime ih je, kako kažu, upoznao mjesni župnik. Lijep je to primjer kako jedna nekoć zapisana pučka predaja (u župnoj spomenici) dalje živi zahvaljujući zapisu. Prema živoj predaji, poticaj za nastanak klenovničkih stupova bio bi sprovod jedne grofice iz obitelji Drašković, koja je za života poželjela da bude pokopana kod Sv. Vuka. Budući da je put od Klenovnika do kapele naporan, nosači lijesa morali su se odmarati. Na mjestima na kojima su počivali, njezin je suprug (bio je, kažu, ban) dao izgraditi pilove što ih mještani nazivaju *počivalima*.⁸

No jedna mještanka Vukovoja podno kapele sv. Vuka iznosi o nastanku pilova drugu legendu koja je u smislenoj suprotnosti s prvom. Prema njoj je neka *njemačka kraljica*, zbog teške trudnoće, odlučila pješice pohoditi kapelu sv. Vuka od svojega prebivališta – dvorca u Klenovniku. Sv. Vuk je, naime, prema kazivačici, zaštitnik žena u svakoj nevolji (primjenjuje se, dakle, općenito prihvaćeno mišljenje o sv. Vuku kao zaštitniku trudnica s »komplikacijama«). Tijekom hoda kraljica je dobivala trudove, a po povratku je sretno rodila. Na mjestima na kojima je imala trudove kasnije je, u znak zahvale, dala podići stupove. I kazivačica sama pohodila je kapelu sv. Vuka, zaustavljajući se kraj postojećih pilova u molitvi pa je zahvaljujući tome, kako je istaknula, kod kuće rodila dva sina. Navodeći i druge osobe koje su iz istih ili drugih »ženskih« pobuda hodočastile do kapele te naglašavajući kako to žene i danas rade (zapis je iz 2003.), kazivačica svjedoči o još uvijek prisutnu životu i snazi toga hodočasničkoga puta, odnosno predaje i – što je bitnije – vjerovanja o njemu.

Razlike između tih dviju predaja pokazuju kako se u puku briše povijesno sjećanje, pa realni podatci o tome tko je dao izraditi pilove, kojim povodom i za koga, nisu više uhvatljivi. Čak su i motivi u oštroj opreci: *smrt (pogreb)* – *sretan porod*. Kao da zaokružuju cijeli ljudski vijek.

⁸ I slovenski istraživač i poznavalac pilova Marijan Zadnikar, pišući o istoj temi u Sloveniji, također rabi izraz *počivalo* za mjesta na kojima se radi odmora zaustavljala pogrebna povorka na putu prema groblju. Na tim su mjestima postavljane oslikane ploče s prikazima sprovođa, blagoslivljanja umrlog i dr. (ZADNIKAR, *Slovenska znamenja*, str. 10).

Taj je naziv u uporabi i uz istočnu obalu Jadrana (primjerice, podno Velebita), gdje označuje obvezno mjesto počivanja pogrebne povorke. Mjesto na koje su pritom položili lijese označili su dvjema okomito uspravljenim pločama, nerijetko urešenima raznim simboličnim znakovima. Milovan Gavazzi vidio je u tim jadranskim *počivalima*, *mirilima* drevnu megalitičku tradiciju. Vidi: Milovan GAVAZZI, »Steinerne Raststellen der nordwestlichen Balkanhalbinsel«, u: *VIe Congrès intern. des Sciences Anthropologiques et Ethnologiques. Paris 1960.*, 1963. II/1., 399, i Milovan GAVAZZI, »Oko megalitskih tragova uz istočni Jadran (Autour des traces mégalithiques le long de l'Adriatique l'est)«, u: *Adriatica praehistorica et antiqua. Miscellanea Gregorio Novak dicata*, JAZU, Zagreb, 1970., 454.

O kulturnopovijesnim vezama klenovničkih pilova/*počivala* i megalitičkih (?) mirila/*počivala* suvišno je nagađati.

Predaja o smrti ipak je dominantna. A na koji način »smrt« kao misao vodi-
lja pri oblikovanju klenovničke cjeline
može utjecati i na interpretaciju izdvo-
jenih elemenata, razabire se u kaziva-
njima o sadržaju jednoga od bolje sa-
čuvanih pilova na kojem se raspoznaju
dvije osobe: klečeći muškarac i ženski
lik s kaležom nad njime. U pučkoj in-
terpretaciji u muškarcu se prepoznaje
ugledni pokojnik, a u ženskome liku
sveta Barbara – svetica poznata kao *za-
govornica za sretnu smrt*, kojoj je kalež
jedan od atributa. Zbog tih tako »prepo-
znatljivih« elemenata u klenovničkom
je kraju ta skupina poznata kao *Bar-
bara prvopričesnica*. Naziv je utoliko
neuobičajen što se sv. Barbara ne može
povezati s prvom pričesti, nego, even-
tualno, s posljednjom, u okviru obreda
bolesničkoga pomazanja, koje se ranije
nazivalo *posljednjom pomasti*.

Četvrto otajstvo slavne krunice »Koji je tebe Djevice
na nebo uzeo«, na izvornome mjestu; kip spušten k
podnožju pila

Ovaj primjer pokazuje kako je zadržan
trajan vidljivi izraz svetosti, iako se
sadržaj prilagodio drukčijim mogućno-
stima razumijevanja. Moguć je i obrat
u kojem svijest o svetosti mjesta živi i
dulje od njezina vidljiva iskaza. Na to ukazuje, primjerice, činjenica da su kod zaselka
Cikači, gdje je stari kip bio nestao, nedavno postavili spomenkriž. To je lijep primjer snage
kontinuiteta svetoga mjesta.

3. Duboki korijeni

No taj se kontinuitet na primjeru crkvice sv. Vuka može pratiti i retrogradno, sve do u
pretkršćanske slojeve. Na tom se položaju, naime, prema još živoj predaji, nalazi »tursko
goblje, tisuću godina staro«. Naravno, pojam »tursko« u narodu ne označava ni tursko
podrijetlo ni tursko razdoblje, već nepojmljivu starinu, što iskazuje i onih okruglih »tisuću
godina«.

Nadalje, postoje i znanstvene naznake o osobitosti položaja kapele sv. Vuka. Plato na
kojem se ona nalazi, kažu arheolozi, *idealno je mjesto koje je moralo biti zapaženo i isko-
rišteno i prije izgradnje crkve. Zato nas ne bi trebalo iznenaditi na ovome mjestu postoja-*

Peto otajstvo slavne krunice »Koji je tebe Djevice na nebu okrunio«, kraj izvornoga položaja pred ulazom u cinkтуру kapele sv. Vuka/Wolfganga

nje temelja nekog starijeg sakralnog objekta, ali su isto tako mogući i ostaci iz antičkog perioda, pa čak i iz pretpovijesti.⁹

Položaj kapele sv. Vuka u krajoliku doista je tako znakovit da se može dokazivati njezina povezanost s poganskim mitskim svjetonazorom. Slovenski arheolog Andrej Pleterski uočio je da se na mitski interpretiranu slavenskom krajoliku mogu uočiti tri točke koje su postavljene tako da najoštrij kut zamišljena trokuta ima oko 23 stupnja (od 22° do 25°). Taj kut doveo je u vezu s otklonom sunčeve prividne putanje u razmaku između ekvinocija i solsticija, a koji u našim krajevima iznosi oko 23°27'. Osim toga, uočio je da se dva kraka trokuta odnose približno kao 1: $\sqrt{2}$.

Tako je, primjerice, rekonstruirao mitski krajolik oko Millstattskog jezera u zapadnoj Koruškoj. Jedna je točka crkva sv. Spasa u Millstattu, za koju je zapisano da je nastala oko godine 800. na mjestu gdje je ranije bila *ecclesia demonibus addicta*, poganski hram. Druga je točka vrh Hochgosch, gdje je približno od godine 750. do 950. stajalo slavensko gradište. Još je živ naziv za jednu ledinu *heidnisches Schloss* (»poganski grad«), no pridjev 'heidnisch' može se prevesti i s »inorodni, divlji«. Treća je točka drevna hodočasnička crkva sv. Wolfganga, prvi put spomenuta godine 1187., no na to da je starija ukazuju vidljivi ulomci pletera iz 9. stoljeća. Uži kut trokuta što ga zatvaraju ove tri točke iznosi kod Sv. Wolfganga između 22 i 23 stupnja. K tome Pleterski ovaj patrocinijski povezuje s predodžbom o visokome praslavenskom božanstvu Jurju/Jarylu kao vučjem pastiru.¹⁰

Ovaj je pristup primijenio Vitomir Belaj u opširnu tumačenju imena Ivanca i brojnih drugih toponima oko njega. Za ovu prigodu bit će dovoljno upozoriti da je za polazište uzeo vrh Ivanščice i utvrdio da jedan krak oštrog kuta od 22°30' prelazi preko ivanečke župne crkve sv. Marije Magdalene, a drugi krak preko crkvice sv. Wolfganga/Vuka nad selom Vukovojem. Kada se patrocinijski ove, također hodočasničke, crkvice doda naziv sela »Divjaki« lijevo pod njom, čije ime odgovara »hajdima« u Koruškoj, položaj crkvice sv. Vuka predstavlja se kao jedna od triju točaka poganskoga svetog krajolika. A gledano od te crkvice, *krak prema vrhu Ivanščice iznosi 14.300 m, a prema župnoj crkvi sv. Marije Magdalene u Ivancu 10.100 m; odnos tih dviju duljina, 14.300:10.100, iznosi 1,4158415, a... $\sqrt{2}$ iznosi 1,4142135...*¹¹

⁹ Marina ŠIMEK, »Arheološka podloga Klenovnika i okolice«, u: *Klenovnik. 750 godina. 1244.–1994.*, 1955., 27–33.

¹⁰ Andrej PLETERSKI, »Strukture tridelne ideologije v prostoru pri Slovanih«, u: *Zgodovinski časopis*, 50/1966., 163–185.

¹¹ Vitomir BELAJ, »Drugi pogled na podrijetlo imena grada Ivanca«, u: *Radovi Hrvatskog društva folklorista* 7, 1998., 29–39; ISTI, »Mit u prostoru«, u: *Mošćenički zbornik III*, Mošćenice, 2006., 5–39.

Vukovoj je, dakle, prema ovoj analizi, jedna od ključnih točaka rekonstruiranoga starohrvatskoga poganskoga sakraliziranog krajobraza, čvrsto prožeta elementima mitske borbe između Gromovnika (Peruna) i Zmije s dna (Velesa), u koju se upleću i dogodovštine Jurja/Jaryla. Potvrđuje to i egzaktna provjera geometrijskoga odnosa triju ključnih točaka kakav se ponavlja na više mjesta u istočnim Alpama, a otkriva se i u Hrvatskoj.¹² Pred nama su ostatci svetoga prostora koji se – mijenjajući interpretacije i konfesije – očuvao gotovo 1400 godina, pa stoga zavrjeđuju našu punu pozornost. Ovi zaključci potvrđuju matematičkom točnošću našu ishodišnu pretpostavku da imamo pred sobom u Vukovoj krhotine nekoć uređena svetoga prostora, čiji su korijeni još u pretkršćanskom vremenu.

4. Pisani izvori

U Spomenici župe Presvetoga Trojstva u Klenovniku, koja je sastavljena tek nakon Drugoga svjetskog rata (izvorna je nestala tijekom Drugoga svjetskog rata), dakle, gotovo 300 godina nakon zbivanja o kojima je riječ, pisac se osvrnuo na nastanak tih pilova: *Uz put od Klenovnika do ove kapele dala je nekoć obitelj Drašković u stanovitim razmacima postaviti na kamenim stupovima kipove raznih svetaca. Neki od njih bili su već 1786. g. trošni, pa je vizitator naložio župniku, da ih dade popraviti ili odstraniti. Učinjeni su u isto vrijeme, a čini se, da svaki prikazuje koji momenat iz života bl. dj. Marije. Najvjerojatnije da su ti stupovi bili kao putokazi, koji vode u tu kapelu onda kao neko proštenište. Međutim narod priča da su ti stupovi nastali prigodom jednog sprovoda grofice, koju su nosili, no kako je ovaj put prilično dug i naporan za nosače, gdje god su si nosači počivali sagrađen je jedan od stupova sa kipom, kako je opisano.* Drugih podataka o kipovima u samoj spomenici, koja se čuva u Župnom uredu u Klenovniku, nema, nego tek u naknadno umetnutoj kronologiji.

Župa u Klenovniku osnovana je tek godine 1789. izdvajanjem iz prastare župe sv. Bartola apostola u Kamenici. Stoga valja pretpostaviti da su autori klenovničke spomenice uzimali podatke iz dokumenata koji su se čuvali u Kamenici i iz pučke predaje, a nešto su prikupili iz izvješća kanonskih vizitacija. No valja imati na umu sljedeće: vizitator je zapisivao ono što je vidio i ono što su mu drugi (ponajprije župnik) pripovijedali, pa je iz toga složio izvješće. Autori Spomenice uzeli su pak one podatke iz predaje i iz vizitacija koji su se njima činili važnima, pa su ih složili u kronološki pregled. Stoga ova vrsta pisanih izvora, sлаганиh prema sjećanju temeljenu na pripovijedanju starijih, nema značajke neoboriva dokumenta, nego prije zapisane usmene predaje. Pa ipak, ti oskudni podatci pružaju nekoliko uporišta za kulturno-povijesnu raščlambu ovoga spomeničkog sklopa. Na kraju Spomenice naknadno je ulijepljena kratka kronologija, napisana pisačim strojem. Tu se, na stranici označenoj s I., uz god. 1672., izrijekom navodi da *Ban Ivan III. Drašković podiže petnaest kamenih postaja otajstva krunice od dvorca u Klenovniku do kapele sv. Vuka. Ovi stupovi imaju biti putokazi prema prošteništu.*

¹² BELAJ, 2006.

Mariazell, Rosekranzweg, XIII. otajstvo, poklonac uz hodočasničku šetnicu

Ovaj podatak, naime, da su kipovi postavljeni godine 1672., lijepo se poklapa s rezultatom stilske analize ostataka skulptura na pilovima. Nevolja je samo u tome što je ban Ivan III. Drašković postao banom i vrhovnim zapovjednikom Karlovačke krajine godine 1640., a nakon što je 1646. bio izabran za ugarskog palatina, pretežno je boravio u Ugarskoj. Ondje je i umro i bio pokopan uz svojega oca Ivana II. u požunskoj crkvi sv. Martina, i to godine 1648., 24 godine prije vremena što ga navodi Spomenica. Ako je godina izrade i postavljanja pilova točna (a stilska analiza, koliko je već zbog teških oštećenja provediva, doista potvrđuje to vrijeme), onda ban Ivan III. Drašković nije mogao naručiti klenovničke kipove. U obzir dolazi njegov nasljednik Ivan IV. Drašković, grof i podmaršal (ali nije bio banom), vlasnik Klenovnika, a koji je živio od oko 1630. do 1692., dakle, u vrijeme izrade pilova. No malo je vjerojatnosti da bi on potaknuo njihovu izradu jer je rijetko boravio u Klenovniku, a niti je povod za njihov nastanak mo-

gla biti smrt njegove supruge Marije Magdalene (1630.–1719.), jer ga je ona nadživjela punih 27 godina. Stoga će biti uputnije obratiti pažnju na Magdalenu.

Marija Magdalena grofica Drašković, supruga Ivana IV., kćerka je mađarskoga velmože grofa Franje Nádasdyja. Obitelj Nádasdy bila je usko povezana s Draškovićima. Magdalenina sestra Elizabeta Kristina udala se za grofa Nikolu V. Draškovića, Ivanova bratića. Franjo Nádasdy dao je 1662. urediti kapelu sv. Stjepana kralja u najpoznatijem austrijskom svetištu Mariazell, koje su pohađali i uzdržavali i brojni ugarski i hrvatski hodočasnici i dobrotvori.

Grof Nikola Drašković poveo se za svojim ugarskim tastom. Zajedno CUM CONSORTE ILLUSTRISIMA COMITISSA CHRISTINA DE NADASD dao je osam godina kasnije, godine 1670., u istoj crkvi urediti kapelu sv. Mirka/Emerika. Na velikoj ploči s lijeve strane kapele ponosno se očitovao svojim rodnom. Nazvao se ILLUSTRISIMUS COMES NICOLAUS DRASKOWICH PERPETUUS DE TRAKOSTYAN, a dodao je i svoje funkcije. Bio je EQUUS AURATUS, COMITATUS MOSSONIENSIS SUPREMUS COMES, SAC:CAESAR:REGIQ... MAIESTATIS LEOPOLDI PRIMI CONSILIARIUS CAMERARIUS PER HUNGARIAM IANITORUM REGALIAM MAGISTER. Bračni je par posvetio SACELLUM HOC STO EMERICO DUCI HUNGARIAE DICATUM HUMILI EX COR DE DEIPARFI VIRGINI TANQUAM PATRONAE HUNGARIAE.¹³

Usput se može napomenuti da je kapelu sv. Katarine u istoj crkvi dao urediti svak Franje Nádasdyja, knez Pavao Esterházy de Galántha (1635.–1713.) i primas Ugarske. I obitelj Esterházy sudjelovala je u hrvatskome javnom životu i posjedovala u nas više imanja. Do-

¹³ Marija MIRKOVIĆ i Vitomir BELAJ, »Mariazell und die Kroaten«, u: *Ungarn in Mariazell – Mariazell in Ungarn. Geschichte und Erinnerung*, Budapest, 2004., str. 210.

voljno je spomenuti Emerika Esterházyja (1665.–1745.), zagrebačkoga biskupa i vikara hrvatske pavlinske redovničke provincije, te Josipa (1682.–1748.), hrvatsko-slavonskoga bana.

Grofica Marija Magdalena boravila je najčešće baš u Klenovniku i odatle čvrstom rukom upravljala obiteljskim dobrima. Ta je grofica razvoju hrvatske prosvjete podarila prije punih 300 godina vrsne učiteljice i odgojiteljice mladeži, posredujući godine 1703. dolasku skupine sestara uršulinki iz Požuna/Bratislave u Varaždin.

Ne treba čuditi što je prvom glavaricom varaždinskoga uršulinskog samostana postala njezina kćerka Julijana Elizabeta (1656.–1714.) kao časna majka Ana. Ona je pak sa sobom dovela svoju sestričnu Barbaru Eszterházy de Galántha (?–1733.) kao časnu majku Bernardinu. A dok im u Varaždinu nisu sagadili samostan s crkvom, sestre su boravile u Klenovniku.

Osim toga, Marija Magdalena u hrvatsku je kulturnu povijest ušla i kao istaknuta dobrotvorka hrvatskih isusovaca i pavlina, a kao velika Marijina štovateljica nastojala je proširiti suvremenu marijansku pobožnost među hrvatskim vjernicima. To se najočitiije prepoznaje u njezinu nastojanju da se na hrvatski kajkavski jezik prevede knjiga njezina ujaka Pavla Esterházyja *Az Boldogsagos Szüz Mária Szombatty* (s.l. 1691.) i objavi u Zagrebu god. 1696. kao *Sobotni križ Blažene Device Marije, ali Pobožnost za sobotne vsega leta dneve*.

Takva osoba, kakva je bila Marija Magdalena, supruga Ivana IV. Draškovića, doista je mogla na vlastitom posjedu obilježiti put od svojega stalnoga boravišta do kapelice koja je bila lokalno utočište vjernika sadržajnim »počivalima«, postajama za molitvu i sabranost.

Još nešto valja naglasiti: otac Marije Magdalene i tast Ivana IV., grof Franjo Nádasdy, sudbonosno se umiješao i u hrvatska politička zbivanja: zajedno s hrvatskim grofovima Nikolom Zrinskim i Franom Krstom Frankopanom smaknut je, kao suurotnik, godine 1671.

Ova su razmišljanja potkrijepljena kratkim zapisom što ga sadrži vizitacijsko izvješće iz godine 1672. Tu u opisu župe sv. Bartola apostola u Kamenici, u odsječku *De populo*, stoji:

*Populus non est scandalosus, quia D. Comit multam curam eiusdem habet, & magnam Disciplinam, qui etiam multa bona facit, nempe 15 mysteria B V. in columnis lapidaris ab arce' Klenovnik incipiente usque a Capella S. Wolfgangi fieri curavit, & apud S. Wolfgangum Sepulchr Xti Dni ppriis expensis ibidem coemitarium maiorii expenstis suis expensis D. Comit extruxit.*¹⁴

Mariazell, Rosekranzweg, XIII. otajstvo, ploča s brojem postaje

¹⁴ Kanonska vizitacija župe sv. Bartola apostola u Kamenici, 7. rujna 1672., 4/IV:37. Čuva se u Arhivu Zagrebačke nadbiskupije.

Mariazell, Rosekranzweg, XIII. otajstvo,
ploča s natpisom o donatoru

Saznajemo da pučanstvo nije sablazno, i to zahvaljujući velikoj skrbi gospođe grofice. Ona je, naime, dala, između ostaloga, postaviti o svojem trošku »15 otajstava Blažene Djevice« na kamenim stupovima, počevši od dvorca Klenovnik do kapele sv. Wolfganga, a postavila je i Božji grob kod kapele sv. Wolfganga. Jasnno je vidljivo da je riječ o aktualnoj *comitissi*, grofici Mariji Magdaleni, a ne o nekoj ranijoj, ili možda o grofu. Vizitacijska izvješća inače, i prije i poslije 1672., o vukovojskim pilovima šute sve do godine 1786., kada se tražilo njihovo uklanjanje.

5. Interpretacija klenovničko-vukovojskih pilova

Prvi stručni osvrt na vukovojske pilove dao je Gjurro Szabo godine 1919. opisujući kapelu sv. Vuka:

Crkvice je sazidana na prilično prostranom zaravanku brijega, do kojega se dosta mučno dolazi gorskim puteljkom iz Višnjice, dok se prema Klenovniku silazi prilično dobrom cestom bez velike poteškoće. Pred ulazom u okolni zid kapelice smješten je barokni kip na oniskom postamentu i zapravo reljefna grupa, koja prikazuje sv. trojstvo, gdje kruni bl. djevicu Mariju. Od crkvice do župne crkve u Klenovniku ima u stanovitim razmacima daljnjih pet kipova, koji su u isto vrijeme načinjeni, a čini se, da svaki prikazuje koji momenat iz života bl. dj. Marije. Do najbližega sela Pintarićeva brijega nalaze se dva daljnja stupa. Na prvom je smještena neka grupa molećih osoba na ovisokom jednostavnom postamentu, na drugom je nestalo figure, pa se samo fragmenat takove nalazi još uz podnožje stupa, koji ima oko 2.50 m visine. ... Kako stupovi iste vrste vode do župne crkve u Klenovniku, to je vjerojatno, da je pred nama prošteništa, do kojega imaju ovi stupovi biti putokazi.¹⁵

Godine 1919. Szabo nije mogao vidjeti današnju spomenicu. On ne zna da je pilova bilo petnaest ni da bi predstavljali postaje otajstava svete krunice. To onda nije znala ni pučka predaja, premda ona govori o 14, odnosno 15 pilova pa je iz toga izvela zaključak da je to morao biti Križni put na koji se smisleno nadovezivao Božji grob, spomenut u vizitacijama iz 17. stoljeća. To je pak u novije vrijeme dovelo do nastanka hodočasničke pobožnosti Križnoga puta.

No sada, nakon što je nastanak pilova postavljen u vremenski i društveni kontekst, znatno je lakše rekonstruirati njihovo izvorno značenje i izgled. Godine 1671. tragično je okon-

¹⁵ Gjurro SZABO, »Spomenici kotara Ivanec«, u: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva* NS XIV/1915-1919., 23–97.

čana zrinsko-frankopanska urota u kojoj je pao žrtvom i grof Franjo Nádasdy, otac Marije Magdalene Drašković, koja je upravljala Klenovnikom dok joj se muž bavio državičkim poslovima ili ratovao na bojištima. Uvjerljiva je pretpostavka da je samo godinu dana nakon očeve smrti Marija Magdalena, i inače poznata kao velika štovateljica Blažene Djevice Marije, dala podići stupove s petnaest otajstava svete krunice između svojega dvorca, jednoga od najvelebnijih u Hrvatskoj, i stare hodočasničke kapele sv. Vuka (čime je ujedno okončana barokna obnova tog objekta). Time je podigla tihi spomen na očevu žrtvovanje kao ispunjenje svojevrsnoga zavjeta. Na oko 4 km (pučki bi se reklo *sat hoda*) nanizano je 15 *počivala* uz koje se mogao izmoliti Očenaš te tijekom sljedećih 120–300 m (a toliki bijahu razmaci između *počivala*) po 10 Zdravomarija, što je još jedna potvrda da je ovdje vjernicima ponuđena neuobičajena, a promišljena »hodajuća« pobožnost Blaženoj Djevici Mariji.

To nije puka pretpostavka. Koliko god ovakve spomeničke cjeline bile rijetke (javljaju se češće tek potkraj 19. st.), klenovnička nije jedina. Poznate su dvije starije: jedna u Poljskoj, na *Kalvariji Żebrzydowskiej* (14 km istočno od Wadovica, rodno mjesto sv. oca pape Ivana Pavla II.), iz tridesetih godina 17. stoljeća, a druga u Austriji. Tamo vodi poseban Ružarijski put (*Rosenkranzweg*) od 15 poklonaca prema crkvi sv. Sebastijana, 5 km sjeverno od Mariazella, izgrađenoj godine 1644. (28 godina prije klenovničkoga). A ako se znade kako su Drašković i Nádasdy bili u ono doba, posrednim i neposrednim vezama, usko povezani sa svetištem u Mariazellu, onda uzor za klenovničku zamisao leži na dlanu.

U tome se kontekstu može reinterpetirati i mišljenje vizitatora iz 1786. godine da su reljefi tako trošni da bi ih trebalo ukloniti. Pozadina toga zahtjeva mnogo je složenija. To je desetljeće u kojem je nakon majke carice Marije Terezije na habsburško prijestolje došao Josip II., koji ne samo da je svojim reformama oduzeo hrvatskoj kulturi pavline, smanjio dobra i utjecaj franjevac nego je uveo i čitav niz razarajućih reformi koje su zadirale u vjerski život i ugrožavale nacionalni identitet. On je, pod jakim utjecajem jansenističkih teologa, nastojao sasuti sveukupnu strukturu javnoga vjerskoga življenja ukidanjem, između ostaloga, izvanjskih vjerskih pobožnosti, ponajprije javnih procesija, moljenja križnih putova (uz uklanjanje mnogih postaja te pobožnosti) u što su se, čini se, sudeći po izvaji ovoga vizitatora, trebale uklopiti i klenovničke marijanske pobožnosti. Čini se da je ta namjera djelomice uspjela: pobožnosti su zaboravljene, a pilovi bili prepušteni zubu vremena.

Ovakva interpretacija otkriva nam u ovoj umjetničkoj intervenciji u prostoru ne samo osebujan estetski već veoma važan nacionalni kulturno-povijesni trag zaboravljena značenja koji je nadilazio kćerkinu puku želju da obilježi spomen na oca. Postavljanje toga niza kipova na »javnome mjestu«, istina, na privatnom posjedu, ali uz frekventan hodočasnički put, bila je, prema svemu sudeći, svojevrсна politička demonstracija umjetničkim i vjerskim sredstvima, pa ih možemo smatrati prvim, iako osebujnim i zakodiranim spomenikom žrtvama zrinsko-frankopanske urote!

6. Rekonstrukcija hodočasničkoga ružarija

Danas je na širem području vidljivo 9 (uvjetno 10) ulomaka na stupovima ili kraj njih. Jedno mjesto, za koje se znade da je tu nekoć stajao pil, nedavno je obilježen križem, a nije

nemoguće da i jedna mala kapelica-poklonac čuva uspomenu na mjesto izvornoga stupa. Iako su uglavnom sačuvani reljefi, postoje i dvije pune plastike. Sačuvani reljefi rjeđe se nalaze na pilu. Obično su položeni uz postolje ili jednostavno bačeni. Pilova ima danas sedam (s dislociranim devet), s time da je označeno još jedno mjesto (možda i dva) gdje je nekoć stajao pil. To su:

- prvi pil, koji stoji nedaleko od dvorca, odmah iza sjeverni izlaz iz parka, ostao je bez ikakvoga figuralnog uresa; vidljiv je trag natpisa i godine, ali se ne može razabrati sadržaj;
- petsto metara dalje, kod Cikača, postavljen je na mjestu negdašnjega pila novi drveni križ, a okoliš je brižno urešen;
- dobar kilometar dalje, pod zaselkom Hojsani, ljudi pokazuju gdje je nekoć stajao pil;
- 300 m dalje nad cestom je pil sa skulpturom već spomenute *Barbare prvopričesnice*;
- nakon 1000 m s desne je strane puta veći ulomak reljefa raspeća, a s lijeve kamen na kojem je možda bio prikaz Isusa kako nosi križ;
- 600 m dalje reljef je silaska Duha Svetoga; na stupu se jasno razabiru neka slova koja nisu uzeta ni iz kojega pisma;
- 100 m nakon toga zagonetnog pila jedna je mala starinska kapelica, a
- 20 m iznad nje pil uz kojega je skulptura žene s dugom valovitom kosom;
- konačno, na vrhu, 3.800 m od izlaska iz klenovničkoga parka, a pred ulazom u cinktu-ru kapele sv. Vuka, reljef je Marijina krunjenja.

Dva pila s reljefima premještena su na nove lokacije:

- pil s Prikazanjem u Hramu nalazi se danas uz cestu koja iz Klenovnika vodi prema Kamenici, a
- pil s Uzašašćem na poljskome putu koji vodi preko sela Divjaki zaobilazno prema kapeli.

Za ovu je raspravu izuzetno važno da se sadržaji svih očuvanih kipova uklapaju u petnaest dobro poznatih otajstava svete krunice, tako da se može razmjerno točno rekonstruirati prvobitni izgled ovoga hodočasničkoga puta na kojem su sudionici molili i razmatrali tri puta po pet otajstava radosne, žalosne i slavne krunice. Te se postaje mogu rekonstruirati u sljedećem nizu:

- 1) **Radosna krunica:** na prvome pilu morao je biti prikaz *Navještenja*, možda čak na dva odvojena stupa, kako je nekada isti takav motiv stajao na prilazu lepoglavskome samostanu. Ostatak toga mogao bi biti pil bez likovnoga uresa kod izlaza iz parka dvorca, no krunica je mogla započeti i ranije, na početku puta koji od dvorca vodi uzbrdo.
- 2) *Pohod Marije Elizabeti* i
- 3) *Rođenje Isusovo* nisu sačuvani ni u tragovima (jedna od tih postaja mogla je biti kod Cikača, gdje je danas križ).

- 4) *Prikazanje* (s obrezanjem) *Isusa u Hramu*, jedino je, nažalost, sačuvano, ujedno relativno čitko, otajstvo radosne krunice. To je duboki reljef na sporednom putu preko Divjaka prema kapeli sv. Vuka, koji je tamo prenesen, najvjerojatnije, 1822. godine. Na tu primisao upućuje godina uklesana na postolje pila. Motiv je u relativno dobroj stanju pa se razabire nago djetesce kako leži na žrtveniku, a kraj njega lijevo stoji majka Marija. Desno ga za nožicu drži svećenik (no mogao bi se u njemu po neobično dugoj bradi naslutiti starac Šimun). Među ostalima je teško raspoznati redovito prisutne Josipa i proroci Anu, jer su teže oštećeni.
- 5) Peto otajstvo, *12-godišnji Isus u Hramu*, više ne postoji; ono je vjerojatno bilo kod zaselka Hojsani.
- 6) Prvo otajstvo **žalosne krunice** (*koji se za nas krvlju znojio*) prikazuje Isusa u Getsemanskom vrtu kako kleči sklopljenih ruku (Lk 22, 41: *Kleče na koljena i počeo moliti* te 22, 43: *Tada mu se ukaza anđeo s neba*), dok mu krilati anđeo donosi kalež. Riječ je, dakle, o često rabljenoj ikonografskoj shemi koja nema izravnog uporišta u evanđelju, gdje se (kod Mk i Mt) spominje samo čaša, ali u drukčijem kontekstu (*neka me mimoiđe*). Ipak, baš je taj kalež potaknuo (kako smo tijekom anketiranja mještana saznale) pučku maštu i izveo veoma slikovito obrazloženje sačuvane skulpture kao *Barbare prvopričesnice*.
- 7) Drugo otajstvo, *bičevanje*,
- 8) kao i treće, *krunjenje trnovom krunom*, nestala su.
- 9) Nešto dalje kraj šumice leže na tlu s obje strane puta kameni ulomci. Na lijevome se jedva nazire obrada kamena koja upućuje na četvrto otajstvo (*koji je za nas teški križ nosio*),
- 10) a nasuprot njemu reljef je od završnoga petog otajstva (*Isus raspet na križu*). Očuvan je ulomak s *Raspetim*, od kojega se vidi samo donji dio obješena tijela, te uza nj relativno dobro sačuvani lik Isusove majke Marije i sv. Ivana.
- 11) I od posljednje su, **slavne krunice**, sačuvane neke postaje. *Uskrsnuće* više ne postoji,
- 12) ali je zato na pilu, danas uz cestu za Kamenicu, prikazano *Kristovo uznesenje na nebo*: on raširenih ruku uzlazi ispred apostola kao svjedoka.
- 13) Treće otajstvo, *Silazak Duha Svetoga*, očito je djelomice očuvano na posljednjem dijelu puta prema vrhu. Usred reljefa je Marijin sjedeći lik do koljena te likovi apostola uokolo.
- 14) Dvojbu nije li riječ možda o *Marijinu uznesenju na nebo* (neki likovi, naime, djeluju mladoliko poput anđela) otklanja relativno dobro sačuvan kip Djevice Marije koja stoji sklopljenih ruku i raspuštene valovite kose, danas prislonjena uz pil na ledini već podno kapele sv. Vuka, najvjerojatnije kao *Marija koja je na nebo uznesena*. Desetak metara ispod ove postaje nalazi se novija kapelica/poklonac (danas Srca Isusova) na nešto širem postolju s dvjema stubama, koja je također možda imala neku funkciju u Ružarijskom putu.
- 15) Ružarij zaključuje posljednje, petnaesto otajstvo (peto slavne krunice) – *krunjenje Blažene Djevice Marije*. Na nižem i širem postolju, koje se nalazi pred kapelom

sv. Vuka, prikazana je Marija kako sjedi sklopljenih ruku, glave nagnute udesno, kose valovito rasute po ramenima i rukama (kao i na prethodnom, stojećem kipu). Iznad nje stoluje Bog Otac i njemu zdesna Sin, te obojica desnicama pridržavaju krunu iznad koje se nazire samo obris goluba Duha Svetoga. Oblik ovoga širega, ali nižega postolja bio je prilagođen reljefu, pa se razlikuje od ostalih uskih i visokih pilova.

Razmaci između pilova nisu ravnomjerno raspoređeni uz put koji vodi do kapele sv. Vuka. Štoviše, može se naslutiti da su i izvorno bili na početku hodočasničkoga puta razmaknutiji, a kasnije (kada se umoran korak skraćuje) zgusnutiji, prateći očito mogući ritam kretanja vjernika u molitvi. Put je dug oko četiri kilometra, odnosno oko sat hoda, a razmaci su računali na postupno posustajanje moći i omogućavali vjernicima da bez pretjerana napora obave ovo specifično hodočašće.

Zanimljivo je da nedostaju motivi koji su prikladni za ured manjih kapela, poklonaca ili seoskih pilova, pa se može nadati da pokoji od tih kipova iz 1672. godine negdje u okolini resi koji pil ili kapelicu, odnosno da ih, bar ne sve, nije zadesila tragičnija sudbina koju spominju seljaci, tj. da su mladići nakon Drugoga svjetskog rata neke kipove bacali u vodu ili ih uništavali.

7. Zaključak

Sve dosad izloženo razotkriva nam da pred nama nije neka nasumce uobličena grupa likovno obrađenih pilova ili slučajno izabran i posvećen sklop djela sakralnoga značaja. Nije čak ni riječ o prostoru sakraliziranu novim sadržajem prije nekih 330 godina. Ovdje provedene raznovrsne raščlambe – mitološka na poganskoj prahrvatskoj razini, kršćanska ikonološka, pučka predajna sve do najnovijih zahvata (postavljanje raspela kod Cikača) i pobožnosti (korizmeni Križni put) – nadopunjuju jedna drugu i svjedoče o tome da je jednoć sakralizirani prostor, unatoč promijenjenim interpretacijama, pa i usprkos ideološkim nastojanjima, očuvao svoj kontinuitet i nije se desakralizirao; to je tlo, posvećeno u jedno davno vrijeme, ostalo sveto do danas i odnos lokalnoga življa prema njemu nije se izmijenio.

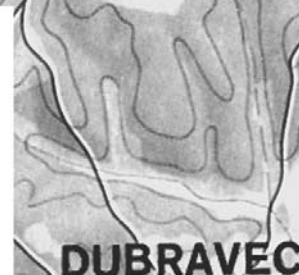
Osvrnimo se sada na kraju na dvojbu što učiniti s nizom skulptura od Klenovnika do Vukovoja. Prema riječima mjesnoga župnika i varaždinskih konzervatora, nakana je da se te doista trošne ostatke reljefa, prenese u obnovljenu cinkturu, iako bi i ondje bile podjednako izložene utjecaju atmosferilija i tek nešto manje pošteđene od nesklonih im namjerna. No treba li pritom zanemariti, pa čak i posve zaboraviti, njihovu izvornu namjenu i postojanje u prostoru, ili bi ipak ta – recimo hrabro – *posvećena* mjesta trebalo obilježiti spomen-oznakama?

Odgovore na to nalazimo u rješenjima istoga problema u najpoznatijem i najstarijem austrijskom prošteništu u Mariazellu, gdje je nešto prije klenovničkoga puta svete krunice bio podignut tzv. *Rosenkranzweg* od svetišta do obližnje crkvice sv. Sebastijana. Postaje su bile obilježene kapelicama koje su tijekom vremena (a možda čak zbog postupaka isto-

SADAŠNJE STANJE:

- ◆ postojeći pilovi
- ★ dislocirani pilovi
- ⊕ pil nadomješten križem
- ◇ sjećanje na pil

ga vladara) bile zapuštene pa, čini se, i urušene. Na tom putu, koji vijuga rubom doline, nalaze se danas na nejednakim udaljenostima niske kapelice koje svojim oblikom asocijaju na umjetnička rješenja iz 17. stoljeća (rađene, vjerojatno, po starome predlošku), a u njihovim se nišama nalaze raznoliko oblikovani likovni prikazi pojedinih otajstava, djela različitih, uglavnom suvremenih umjetnika. Oni na taj način čuvaju izvorni raspored u prostoru, podsjećaju formom na stare kapele (iako je na svakoj podatak o vremenu izrade i o donatorima) i pružaju mogućnost vjernicima (hodočasnicima i župljanima) da obave i pobožnost svete krunice na taj neobičan način, a turistima namjericima da prošeću rubom doline od jednoga umjetničkog spomenika do drugoga.

Ne bi li trebalo na sličan način i sadržajno i izvedbeno ukomponirati i obilježavanje klenovničkoga svetoga prostora? To tim prije što se tim drevnim hodočasničkim putem do kapele sv. Vuka i danas još uspinju vjerni molitelji koji se, poput spomenute kazivačice, zaustavljaju i uz prazne pilove, a tijekom korizme održava se hodočasnička pobožnost Križnoga puta. Po riječima klenovničkoga župnika mogla bi se, nakon prepoznavanja prvobitne namjene, opet održavati i svibanjska i listopadska pobožnost svete krunice (to su, naime, Marijini mjeseci obilježeni tom pobožnošću po crkvama i obiteljima, a koji su, uostalom, za procesije mnogo pogodniji od korizmenoga vremena).

Prvi javni (premda zakodirani) spomenik žrtvama zrinsko-frankopanske urote zavrijedio je da očuvamo spomen na nj.

Summary

VUKOVOJ AS A HOLY SPACE

In the north-western region of Croatia, from the baroque castle of Klenovnik to an old chapel of St. Wolfgang, leads a 4 kilometers long country road, along which there is an array of pillars containing reliefs and sacral statues, apparently an old pilgrim's path. According to the local legend, the impetus for the creation of the pillars of Klenovnik was a funeral of a countess from Drašković family. On the spots where the pall bearers stopped to rest, her husband erected the sculptured pillars. According to another story, a German queen decided to visit the chapel of St. Wolfgang on foot, because of her difficult pregnancy. While walking, she went into labor, and successfully delivered a baby upon return. On the spots where she went into labor, she had the pillars erected.

The continuity of the sacred place can be followed, on the example of the church of St. Wolfgang, into pre-Christian layers. The church presents one of the key points of the reconstructed old-Croatian pagan sacralized landscape in the area surrounding the town of Ivanec, firmly intertwined with the elements of the mythical battle between the Thunderer (Perun) and the Snake from the Underworld (Veles), which is accompanied by the adventures of the God of Vegetation (Juraj/Jarylo).

Parish memorial, written much later on the basis of the local legends and some written sources, states that on the year of 1672, the count Ivan Drašković erected fifteen stone stages

of the Mystery of the Rosary from the castle of Klenovnik to the chapel of St. Vuk (Wolfgang). These pillars are signposts for the way to the parish fair site. The person mentioned was Ivan Drašković IV (1630–1692), the count and the field marshal, and his wife Maria Magdalena (†1719), the daughter of Hungarian count Franjo Nádasdy. The families of Nádasdy and Drašković were closely connected. They both significantly helped the reconstruction of the Austrian fair site Mariazell. F. Nádasdy was, however, together with N. Zrinski and F.K. Frankopan, executed as the conspirator against the Habsburgs in the year of 1671.

After we have determined the temporal, social and political context of the erection of the pillars, it is easier to reconstruct their original meaning and appearance. In the year of 1671, the Zrinski-Frankopan conspiracy ended tragically, when the count of F. Nádasdy was also killed. He was the father of M.M. Drašković who used to run Klenovnik when her husband was occupied in state affairs or was fighting at the battle-fields. Only a year after her father died, she organized the erection of the pillars containing the fifteen stages of the Mystery of the Holy Rosary, between the castle and the old pilgrimage chapel of St. Wolfgang. On the approximately 4 kilometers, there were fifteen corresponding sculptures where the Our Father was prayed, and on the next 120–300 meters (and this was also the distance between the pillars), 10 Hail Marys. Such monumental clusters were rather rare (they were more commonly found after the end of the 19th century). Two older ones are known: one was from Poland, from the 1730-ies, and the other one was found in Austria near Mariazell (1644), which probably served to the Drašković family as the model for the Klenovnik invention.

This interpretation discovers, in this artistic intervention into the landscape, not only a peculiar artistic, but also a very important national cultural-historical trace, whose significance has been forgotten. It represented a kind of political demonstration through artistic and religious means, and was also the first public monument to the victims of Zrinski-Frankopan conspiracy. It deserves to be remembered, as Austrians remembered it in Mariazell at the beginning of the 20th century.

KEY WORDS: *Vukovoj, Klenovnik, Holy Rosary, pilgrimage, Way of the Cross.*